

Akár a lélegzés

BESZÉLGETÉS MUCSI ZOLTÁNNAL

– *Barátok vagyunk. Hogy ez segíti vagy nehezíti a beszélgetést, még nem tudom. Elolvastam a veled készült beszélgetéseket – nem sok újat tudtam meg rólad.*

– *Végül is egy-két mániája van az embernek, azt hajtja-hajtogatja folyamatosan. Nekem a színház lett a „mániám”.*

– *Mikor? Volt egy sorsfordító pillanat, vagy észrevétlen folyamat eredménye ez?*

– *Az talán fordulópontnak tekinthető, amikor a Kötövis vezetője, Trömböczky Péter azt mondta, folytassam, érdemes. A Kötövis amatőr csoport volt, ennek voltam a tagja. Így kerültem a szolnoki Szigligeti Színházhoz.*

– *Attól, hogy valaki biztat, még nem vesznek fel automatikusan a színházhoz.*

– *A Néplapban láttam, hogy a színház felvételt hirdet, elmentem. Hát emlékezetes volt. Ötven-hatvan ember gyűlt össze, és talán hármat vettek fel.*

– *Ki volt a másik kettő?*

– *Turza Irénre emlékszem, ő már...*

– *...nem él, igen, emlékszem rá, Árkosi egyik rendezésében szoborként állt a színpad közepén vagy két órán át...*

– *...és valamilyen Zoli, ő már nincs a pályán.*

– *Hány éves voltál akkor?*

– *Huszonkettő. Harminc éve ennek.*

– *Kik felvételiztettek, és miért mondd emlékezetesnek a felvételit?*

– *Kerényi Imre, Duró Győző, Horváth Jenő bácsi..., a színészek részéről talán Pákozdi Jani bácsi volt benn. A színház próbatermében voltunk, és minden jelentkező végignézte a másik szereplését, ekkora közönség előtt addig tán még nem is szerepeltem. Egy József Attila-verset mondtam, aztán kérték, hogy énekeljek, na, gondolhatod. Azt én nem tudok, mondtam, akkor táncoljon, mondták, azt se tudok, mondtam...*

– *Harminc évvel később a Kalevala főszerepét játszod az egyik legjelentősebb magyar koreográfus-rendezőnél, Horváth Csabánál. Az előadással a bukaresti uniós fesztiválon, a veszprémi táncalálkozón, a POSZT-on vendégszereltetek, sikerrel.*

– *Vicces. Más kérdés, hogy Csabának nem az én kivételes tánctudásomra volt szüksége. És a próbafolyamat minden igyekezetem ellenére csak igazolta, hogy jól válaszoltam a szolnoki felvételin: nem tudok táncolni. Volt még egy szituációs játék, talán újságot kellett árulnom. Az, mondjuk, hazai pálya volt, hisz hírlapkézbesítőként dolgoztam Szolnokon, ahol már egy ideje albérletben éltem. Aztán értesítettek, hogy a felvételem sikeres volt.*

– *A színművészetire háromszor felvételiztél – sikertelenül.*

– *Először 1980-ban, akkor is Kerényinél. Már túl voltam első szöveges szerepemen, „Aldonza!”, kiálthatam fel egyszer öszvérhajcsárként a *La Mancha lovagjában*, amit mellesleg Kerényi Imre rendezett. Örültem is, hogy pont az én szolnoki igazgató-főrendezőm indít majd osztályt. Bemegyek, ül velem szemben, megkérdezi: „Hogy hívják?” Mucsi Zoltán, mondom. „Hol dolgozik?” A szolnoki színháznál, mondom. „Igen? És mit csinál?” Segédszínész vagyok, hebegem értetlenül. „Mondjon valamit!” Elkezdtem volna, „milyen volt szőkesége...”, de akkorra én már darabokra hullottam. Végül is a próbafolyamat alatt mégiscsak egy légtérben töltöttünk öt-hat hetet – és itt most vadidegenként kezelt. „Milyen volt szőkesége, nem tudom már... elnézést, elkezdem még egyszer...” Neki-futottam néhányszor, de tovább nem jutottam. Egy monológot valahogy elrebegettem, aztán jött volna megint az éneklés, mondtam, azt nem tudok. Következett a tánc, a korrepetitor zongorázott, először keringőt, én csak álltam ott, aztán twist, hátha majd az, de az sem, és így tovább. „Köszönjük”, és kiszédelegtem. Másikülönben továbbjutottam. Aztán egy tájélozóról elkéstem. Fegyelmi tárgyalás, büntetés, majd Kerényi, aki akkor már megismert, még megjegyezte: „Jobb, ha el se jön a második fordulóra, kár a vonatjegyért.” Kár is volt, elküldtek. Joggal, rosszul felvételiztem, akkor is, később is.*

– *Miért csak huszonkét évesen felvételiztél először? Az ember érettségizőként szokta elkezdni ezt a felvételikálváriát.*

– *Szaktanulmányokat végeztem Pesten, utána estin leérettségiztem, közben a hajógyárban dolgoztam. Semmi közöm nem volt a színházhoz. Igaz, a Pesten töltött néhány évben láttam legalább ötszáz előadást. Mindent megnéztem.*

– *Van egy abonyi gyerek, aki géplakatosként a hajógyárban dolgozik – és minden este színházba megy. Nincs színész apuka, nincs házi könyvtár az abonyi házban, nincs diákszínház és iskolai színházlátogatás... Honnan jön a színház?*

– *Nem tudom. Sehonnán. Pestre is csak azért mentem, hogy majd focista lesz belőlem. Hamar kiderült, hogy ahhoz nincs igazán tehetségem, így viszont halvány gőzöm nem volt, mihez kezdjek. Amikor hatodikban megkérdezték, mi akarok lenni, azt mondtam, erdészmérnök. Fogalmam sem volt, mi az, de jól hangzott. Meg az is tetszett, hogy erdészmérnök senki nem akart lenni az osztályból, csak én. Vagy talán azért,*

mert abban a mesejátékban, amit a magyartanár csinált, kertészlegényt játszottam. Bár erre már nem igazán emlékszem, nem is különösebben érdekelt, de javította a magyarosztályzatomat.

– *Mi az első színházi élményed?*

– Szolnokon láttam valamit, de hogy mit... Ami igazából élmény, az a *Popfesztivál* a Vígben, megnéztem vagy huszonötöt. A sok száz előadás java része teljesen kihullott. Ami pedig meghatározó, a Paál-féle *Kőműves Kelemen*. Kazincbarcikán voltunk, mi a Kötövissel, ők a Szegedi Egyetemi Színpaddal. Micsoda különbség! Ilyen erős élmény később a *Tangó* volt Szolnokon, azt is Paál Isti rendezte. Egyszerűen szétcsapott, agyonvágott.

– *Változatlanul nem értem, hogy mitől szippant be valakit a színház minden előzmény nélkül.*

– Nem tudom, tényleg nem. Mitől lett olyan fontos nekem a Kötövis nevű, korántsem jelentős amatőr együttes?! Nem tudom. Együtt voltunk, irodalommal foglalkoztunk, utaztunk, Tatabányai Munkásszínház Fesztivál, kazincbarcikai fesztivál, kisvárdai táborozás..., tanított bennünket Duró Győző, Máté Lajos, Hulesch Endre, Bicskey Gábor... Egy abonyi gyerek meghatározó élményei. Aztán tizenöt év a szolnoki színháznál. Újabb és újabb találkozások, munkák, amik valamelyest oldották azt a folytonos szorongást és kételyt, hogy vajon a helyemen vagyok-e.

– *Az alkalmi, ideiglenes rosszkedveket leszámítva volt olyan, hogy igazán abba akartad hagyni?*

– Mindig az van, amikor egy adott munkában tehetségtelennek érzed magad. Olyankor mindig az egészset vonod kétségbe. Nem is lehet másként. Ilyenkor nem leled a találkozási pontot a szereppel, nem tudod, nem mered kihúzni azokat a személyes titkos fiókokat, amelyekben ott lehet a kulcs a szerephez, de legalábbis önmagadhoz. Mert valljuk be, miközben egy-egy pillanatra úgy képzeljük, mások számára is fontos a színház, mindenekelőtt egy terápia önkéntes résztvevői vagyunk. A szerep által olyan helyzetekbe kerülés, amik elől máskor elbújsz, vagy amiket nem ismeresz fel, mert nem ilyen sűrűtményben kapod az életben.

– *Például?*

– Egy-egy szerepnek bonyolult kapcsolati hálózata van, az soha nem felel meg „egy az egyben” önmagadnak vagy másnak. Ott volt például Som C. Antal a *Szentivánéji álomban*, abban az előadásban, ami összehozott bennünket Pepével, Scherer Péterrel. Azt a megszállott dilettánst, szeretni való örültet sok emberből gyúrtam össze. Az elhangzó mondatok egy majd' két évtizedes színházi pálya büfében, próbán, előadáson, színészházban belém égett mondatai voltak, jó-rossz

rendező, színészek mondatainak abszurd esszenciái. Ehhez hozzáadtam saját szerencsétlenségemet: az eszement ökörséget, amit egyik nap meggyőződéssel képviselsz, másnap meg szégyellsz; az értelmetlen makacsságot, amikor nem fog rajtad semmi; az ostoba fanatizmust, amikor fejjel rohansz a falnak; az agresszív önzést, amikor másokon vered le saját bajodat... Ehhez jött a találkozás Pepével, azaz Ormándi Bélával, akit földbe taposhattam, folyamatosan megnyuvasztattam, hisz ő a mindenkori asszisztensek vállalt mártíromságával fordult felém. Vagy például fontos volt, számomra legalábbis, Alceste szerepe a *Mizantrópban*. Szembemenni mindennel, rácsapni az ajtót a világra –

ez közös pont volt, és ezt felismerve kívülről ráláthatam magamra. Hogy ennek a szerepnek köszönhetően vagy sem, de sokat változtam az elmúlt időben – azt gondolom, pozitív irányban. Hogy úgy mondjam, nincs velem annyi baj, türelmesebb, elfogadóbb vagyok másokkal. És azt is megtanultam, épp Alceste kapcsán, hogy néha hiába nyomsz bele mindent egy szerepbe, az valamiért nem teljesedik ki úgy, ahogy szeretnéd. Vagy eszembe jut Christy A *nyugati világ bajnokából*: az ő útja és az enyém sok ponton egymást fedik: egy ember a semmiből lesz valaki. Ezek nyilvánvaló egybeesések, és ilyenkor a nehézséget önmagam vállalása jelenti. Bizonyos szerepek nem mutatják meg ezt azonnal, ilyenkor meg az a nehéz, hogy megtaláld az érintkezési felületet. Azokat a kapukat kell kinyitnod, amelyeket addig elfedtél vagy elfelejtettél. Amikor ez sikerül, az igazi színházi történés. Olyankor azt érzed, simogat az Isten.

– És persze olyan is van, hogy nincsenek ilyen kapuk, mert egy rendező rosszul oszt szerepet.

– Lehetséges. De akkor nem az a dolgod, hogy ezt bebizonyítsd, hanem hogy sziszifuszi munkával megoldod a feladatot. Nem „rendességből”, hanem mert ez is egy új, ismeretlen élethelyzet. Ezt az utat is végig kell járnod, és ezen az úton olyan tulajdonságaidat ismerheted fel, amikre másként nem lenne módod. Fontos, hogy ilyenkor se veszítse el az ember azt a nyitottságot és szabadságot, amivel a gyerek játszik. Hogy indulat, előítélet, külső kényszer vagy belső görcs ne gátoljon a játékban. Mert a színház középpontjában mégiscsak ez áll: a szabad játék.

– Itt kell szóba hozni az improvizációt, amiben igazán otthon vagy.

– Ha megvannak hozzá a cölöpök. Ha van konkrét helyzet, ha tudod, te abban ki vagy, mit akarsz, honnan hová akarsz eljutni. Én nem végeztem színművészetit, ott biztosan tanítják ezt, de az

elmúlt harminc év alatt mégiscsak megtanultam valamit. Kelltt hozzá rengeteg jelentős és jelentéktelen találkozás, és persze véletlenek sora. Ha például sok évvel ezelőtt nem játszom el Petzoldot az *Emil és a detektívek*ben, talán már rég nem vagyok a pályán. Határkő volt az a szerep, otthon éreztem magam a szolnoki színpadon. Aztán tizenöt év után ugyanazon a színpadon egyszer csak azt mondtam: elég volt. Jött a szabadúszás, a Bárka-alapítás, a szakítás, a csatlakozás a Krétakörhöz, szakítás azzal is, most visszatérés a Bárkára... Sokan faragtak azon az emberen, azon a színészen, aki most vagyok. Közülük Fodor Tamás a legfontosabb. Ő azzal is törődött, hogy építsen. Ha valami nem sikerült, nem dobott el, hanem azt mondta, nézzük akkor másfelől, másik szereppel. Nem jellemző ez a fajta törődés. Amire az is példa, hogy Szolnok után, amikor felmerült lehetőségként az általa vezetett Stúdió „K”, ő maga mondta: „Kapa, próbáld ki magadat máshol, sza-

badon, idegen terepen.” Jött a *Szentivánéji*, és jöttek a filmek Grunwalskyval, Szomjással, Jancsóval. Szerencsém volt. Nagyszerű emberek sokaságával találkoztam – meg nem nagyszerűekkel is, de arra itt minék pazaroljuk a szót.

– Nézzük meg egy pillanatra a Kapa–Pepe párost: ez vajon mitől működik? A *Szentivánéji* előtt ismertétek egymást?

– Az Egyetemi Színpadon a Lengyel Feri által feldolgozott Kantor-féle *A halott osztályban* voltunk egy színlapon. Én egy, az osztállyal kapcsolatban nem lévő takarítónót játszottam, Pepével abban merült ki a közös munka, hogy „Szevasz!” – „Szevasz!”. Pepe állítása szerint viszont egyszer kifejtettem neki, hogyan kell dolgozni. Én erre nem emlékszem, de ő váltig állítja.

– Az a gyanúm, neki lehet igaza, legalábbis minden Mulatság-előadás után ezt próbálok kifejtetni neki az öltözőben, amíg csak el nem menekül. A párosotokat is ez működteti: te megmondod, kiabálsz, üvöltöd – ő meghallgat, figyel, menekül. Kapa „tudja”, Pepe „tanulja”. Ez a felállás a *Szentivánéjiban* született meg.

– Már a szereposztás sem jött össze olyan könnyen: voltak már visszaadták a szerepet, voltak, akik még el sem vállalták, és jöttünk mi, akik el is vállaltuk, és végig is csináltuk.

– Lehet tudni, kik helyére léptetek be?

– Én nem tudom. Azt tudom, hogy Stohl Buci kiszállt, a helyére lépett Szabó Győző, talán ő ajánlott bennünket, nem emlékszem.

Nagy volt a jövés-menés. Általában éjszakánként próbáltunk, már aki megérkezett. Szinte mindenki mindig késett, mi nem. Ott voltunk ketten, mit csináljunk?! Beszélgettünk, ismerkedtünk, észre sem vettük: próbáltunk. A Kapa–Pepe páros talán annak köszönhető, hogy soha senki nem jött időre. Boldogság volt az együttlét. Az elmúlt másfél évtizedben senkivel nem töltöttem annyi időt, mint Pepével, még a családommal se. Szokták kérdezni, hogy együtt járunk-e nyaralni. Nincs az a pénz, mondom, épp eleget vagyunk együtt próbán, előadáson, forgatáson.

– Barátok vagytok.

– Igen. Ami igazi barátok közt megtörténhet, az Péter és köztem mind megtörtént. Ahogy a világra nézünk, ahogy megszólalunk, ahogy a másokra reagálunk... örömet okoz. Jó vele lenni, jó hallgatni, jó azt gondolni, hogy ha még egyszer megszólal, hát én leütöm egy vasrúddal, mér' mondja már megint ugyanazt, mér' ilyen megint... Nem járunk össze, éljük az életünket, ő a családjával, én a családommal. De öröm találkozni, és azt hiszem, ez már így marad.

– Ezen a kapcsolaton, a Kapa–Pepe-imázson sokat erősítettek a Jancsó-filmek. Ezekben vannak felejthetetlen pillanataitok – és vannak azok az önisméltések, amikor olyan érzésem van, nyilván tévedek, hogy az instrukció annyi volt: „Kapa, Pepe, gyertek, hülyéskedjetek!”

– A sors ajándékának tekintem, hogy Miki bácsival dolgozhatok, ezen a nyáron már hetedszer. Mi kell még, mint hogy ez a filmes guru éppen énrám, Mucsi

Zoltán abonyi géplakatosra támaszkodik?! És igenis, ezekben a filmekben „hülyéskedni” kell. Ahogy hülyéskedett Chaplin, Tati, Stan és Pan... Magunkat nem hasonlítom hozzájuk, de az út, a módszer ugyanaz. Kisemberként vérkomolyan hülyéskedni: ez nem kevés. Mondják, mindig ugyanazt csináljuk. Az imént felsorolt zsenik – félreértés ne essék, mi nem vagyunk azok – vajon nem mindig ugyanazt csinálták?! Egy kalap, egy bajusz, egy sétapálca és hozzá idéetlen járás – Chaplin a semmiből teremtett költészetet. A mi filmjeink azt mutatják meg, hogyan látja Jancsó Miklós a világot. Nem az én dolgom, hogy megítéljem ezeket a műveket, de az biztos, hogy szeretem őket.

– *Szerepelsz kommersz filmekben is, amikről előre lehet tudni, hogy nem képviselnek majd művészi értéket. Ezek a munkák, feltételezem, a megélhetésről szólnak.*

– Igen, arról is. Ne álságoskodjunk, csak „szent ügyekből” nem lehet megélni. De olyan nincs, hogy én azzal fognék bele egy munkába: „na, megcsinálok egy szart.” Ha elvállalok egy melót, azt megpróbálom becsülettel végigcsinálni. És utólag sem fogok visszaköpöködni. Egy-egy forgatás rendkívüli helyzet, az adrenalin szint egész máshol van, mint egyébként, és annyi minden történik, jó és rossz, maga az élet, ami független a későbbi film minőségétől. Azt akarom, hogy a többiekkel a munka végén is egymás szemébe tudjunk nézni, hogy azt mondják vagy gondolják: „igen, ezzel a sráccal érdemes dolgozni”, és persze, azt akarom, hogy szeressenek, noha a szeretet nem szakmai kérdés.

– *A futószalagnál ülve nem kell hinned abban, amit csinálsz, elég, ha a megfelelő pillanatban csavarod a csavart, és még az asztalosnak sem kell hit a székláb kifaragásához. De hogy lehet teremteni, alkotni, játszani, ha nem hiszel abban, amit csinálsz? Valójában azt akarom kimonddani: a színészetben alapfeltétel az öncsalás. Kamera elé állni, színpadra lépni csak úgy lehet, ha hiszel abban a munkában, amiben részt veszel.*

– Hinni elsősorban önmagadban kell. Akár gyári munkás vagy, akár asztalos vagy színész. Persze nem mindegy, mit csinálsz. Ebből a szempontból a színház valóban nem egyszerű dolog, az ugyanis igazi közösségi műfaj. Ott valóban része vagy az egésznek, míg a film egészét te magad is csak a moziban ismered meg. Azt a két percet csináld meg jól, amikor a kamera rajtad van. A színházban sem a nagy egészen gondolkodtam, amikor annyit mondtam, méghozzá iszonyatos izgalmal és koncentrációval: „Aldonza!”, és amikor öt mondatom volt, akkor is csak az az öt mondat számított, arról szólt az életem.

– *Jó ideje már, hogy nem öt mondatot mondasz. Alceste, Philoktétész, a vak alkoholista az ír darabban, de Sade márki... Muszáj az egészben gondolkodnod – sőt hinned is.*

– De szerencsém volt: olyan rendezőkkel hozott össze a sors, hogy merő izgalom és kihívás volt velük dolgozni. Mundruczó Kornél behozott egy regényt az „olvasópróbára”, címe *A jég*, és azt mondta, van öt hetünk. Olyan bizarr és lehetetlen helyzet, hogy nincs miben hinni. Illetve csakis hinni lehet, mert az ész azt mondja, bele se fogjunk. És örülök, hogy végigcsináltam, hogy benne lehetek abban az előadásban. Sokféle utat kipróbálhatok: hol Schillinggel járok ismeretlen terepeken, hol Tasnádival, Katona Lacival, Pepével,

Csákányi Eszterrel szövetkezünk egészen másféle munkára, hol Horváth Csaba hív hihetetlenül nehéz és izgalmas feladatra... folyton újabb és újabb helyzetekben próbálhatom ki magamat.

– *Mit jelentett neked az, hogy a Kalevalában táncosokkal dolgoztál együtt? Gondolom, szembesített egy-két olyan dologgal, amit meg kellene tanulnod.*

– És amit már nem fogok tudni megtanulni. A legnagyobb felismerés a testtudat fontossága volt. Tudom, nevétséges ezzel ötvenéves korban találkozni...

– *...bőszén bólogatok, de megkérdezem: mit értesz ezen?*

– Egyszerű ez: odafigyelsz a testedre, annak minden részére, karbantartod azt, azaz mindennap gyakorolsz. Azt éreztem, hogy a táncosokhoz képest egy trehány lumpenproletár vagyok a magam színészetével. Egy táncos, egy zenész igenis mindennap gyakorol, akár van szerepe vagy fellépése, akár nincs.

– *Mit kellene neked, nem táncosnak csinálnod? Beszédgyakorlatokat végezni?*

– Az, mondjuk, nem ártana, nekem biztos nem. Vagy ha egy-egy jelentős rendező kurzust tart, azon részt venni. Na igen, de jó, ha lesz ezen a nyáron három-négy szabad hetem. Ha ezalatt adódna egy kurzus, vajon lenne-e kedvem, és főleg: lenne-e pofám ezen részt venni, és hagyni a családot a fenébe?! Azt mondani: „menjetez csak el az Órségbe, legalább három hétig még reggelente sem kell a gyűrött ábrázatomat néznetek...” Merthogy általában akkor látunk, legközelebb meg amikor éjjel, előadás után szintén gyűrötten hazakerülök. Hát nem tudom. Azt gondolom, az idén is együtt megyünk az Órségbe.

– *Vissza a tánchoz: ha a táncos nem gyakorol, nem tudja megcsinálni, amit kell, elesik, elbotlik, elejti a társát. A hibának igazi tétje van. Ha te nem gyakorolsz, ki veszi észre?! Úgy nagyjából minden úgy történik, ahogy szokott.*

– A hiba ugyanúgy megtörténik, legfeljebb nem annyira látványos, talán észre sem veszed. Láttam egyszer egy filmet: nagy színészeket szólaltattak meg, akik pályájuk során Hamletet már eljátszották. Gassman, Olivier... Szmoktunovszkij egy mondatát nagyon megjegyeztem: „Hamletet nagyon sok profi színész el tudja játszani – de Hamletté válni keveseknek sikerül.” Az iméntiek elsősorban arra a fizikai és szellemi kondícióra vonatkoztak, hogy el tudd játszani az aznapi szerepet. Hogy azzá is válj, ahhoz kell az isteni simogatás, a szerencsés csillagállás, és ilyesmi kétszer-háromszor adatik meg az életben. De nem segít a csillagállás sem, ha te magad nem állsz készen.

– *A napodat meghatározza, befolyásolja valamiképpen, hogy aznap este mit játszol?*

– Nyilván. Persze egy kicsi epizódszerep nem ül rá a napodra, de, mondjuk, egy Philoktétész, egy Sade, egy Richard a *Tengeren*-ben, az más. Ne misztifikáljuk ezt: attól még felismerem a zöld lámpát a zebrán, és tudok kérni tíz deka párizsit a boltban. Csak éppen ott van velem a szerep. Nem ugyanaz a vásárlás, ha egyedül ugrok be az üzletbe, vagy ha az ölemben ott van Veronika, a kezemet fogja Milán, és még jön velünk Kornél is. Ugyanazt veszem, ugyanannyit fizetek, de minden mozdulatomat, gesztusomat meghatározza, hogy velem vannak a gyerekek. Így tartom az ölemben Alceste-et vagy S legényt is – csak ezt nem látja senki.

Nem is szeretném, hogy lássa. Az a legnehezebb, amikor főpróbahéten is játszani kell. Már csak a megszületőben lévő szerepre koncentrálsz, nem tudod elengedni, eldobni, miközben este hattól csak a másiknak kellene léteznie. És ha a főpróbahét rettenetes, arra rámeleg az a másik szerep, sőt az egész előadás. Na, az ilyen helyzet megoldásához kellene az, amit nem tanultam meg.

– *Biztos vagyok abban, hogy egy új szerep akár észrevétlenül, de meg is segíthet, gazdagíthat egy régit.*

– Erre mondom azt, hogy sok rendező és sok szerep faragott már azon az emberen, aki, mondjuk, megkapja de Sade márkit feladatként. Szabó Mátéval és a többi színésztársal dolgozunk, de akarom, nem akarom, Sade minden rezdülésében ott lesz az a harminc év, amit ez idáig színpadon töltöttem.

– *Mondok egy példát: közös előadásunkban, a Mulatóságban az elmúlt évben született meg a befejezés éppen érvényes változata: Pepe nyakában már a melltartóból eszkábált kötél, Rémusz készül, hogy kihúzza alóla a széket, te pedig a néma harmonikát húzogatod monoton egykedvűséggel, miközben elnézel a semmibe. Ez a nézés lett sűrűbb, hogy úgy mondjam, valóban a végtelenbe horgad a tekinteted, mióta a Tengeren vak alkoholistáját játszod.*

– Valószínűleg így van – de én ott akkor nem ezzel foglalkozom. Bennem van, ahogyan ez a ránc az arcomon. Tettem érte, nem is keveset: örömök, fájdalmak, szétvont éjszakák, roncsoló munkák, mind-mind vájtak rajta valamit. Nézek, húzom a harmonikát, és ha jól megy az előadás, akkor én ilyenkor már semmit nem csinálok. Történik – az, ami: nézek a semmibe, és húzom a harmonikát. S legénnyé váltam. Idáig eljutni, már semmit sem csinálni – hosszú út. Aznap másfél óra, az előadás történetében tíz év, az én színészi pályámon harminc év...

– *Megtörténik – mire gondolsz, amikor ezt mondd?*

– Hogy nem kívülről rántod be a megoldást, nem kettőződik az idő: nem azon gondolkodsz, mit beszélünk meg, nem azon agyalsz, hogy is volt ez a múltkor, nem az vezérel, hogy ez vagy az a poén mitől működik – miközben mindezek ott bújnak a zsigereidben. De mégis: a dolog most születik, és jobban, mint ahogyan azt valaha is megbeszélni-kitalálni lehetett volna. Egyszerű dolog ez, és ha ez az egyszerűség meglegyinti azt az estét, az maga a színházi csoda.

– *De ez a kontroll hiányát is jelentheti.*

– Nem jelentheti. Hiszen az egész semmi más, mint hogy figyelsz, és hagyod, hogy történjen a dolog. A Feketeország egyik legnagyobb erénye a hihetetlen pontosság volt: a kilincseket egyszerre nyomjuk le, a megfelelő pillanatban lépünk be és szólalunk meg, a zenét jókor adják... Amikor minden pontos volt, akkor ütött az előadás. Amikor a Szentivánéji álomban hajnali háromkor, hiszen legtöbbször éjjel tizenegykor tudtunk kezdeni, és nem volt rövid produkció, nyűszítve röhögtek az emberek, akkor ott tiszta, igaz pillanatok történtek. Ez oda-vissza hat, ilyenkor a színpadon azt éled meg, hogy varázsló vagy, egy isten, aki meg tudja váltani a világot. És azt a kicsi világot, amit az előadás terében a többiekkel és a nézőkkel felépítesz, meg is váltod.

– *És mi van a megváltás után? Azt figyeltem, nehezen tudod elengedni az aznap estét. Utána is órákig pörögsz, zakatolsz, nem tudsz kilépni.*

– Mert nem lehet. Ha te lefutod a maratont, az ott van a lábadban, az agyadban, a lelkedben. Ezerszer mondtad közben: „elég volt, a kurva nénikémbe, feladom!”, aztán mégiscsak megcsináltad. És utána nem ugyanaz vagy, mint előtte. Nem futottam le, nem is fogom, de tudom, hogy van ez. Tudom! A színpadon is sűrítve kapsz és adsz mindent. Imádom a sportot, tudom, milyen az a végtelenen sűrű pillanat: a kilencvennegyedik percben bevágni a győztes gólt. Négy évig hajnalban kelni, róni a hosszakat és az olimpián felállni a dobogóra. Dolgozni, robotolni, tépni az agyadat, marni a lelkedet, aztán este színpadra lépni, és már csak ott lenni, benne lenni, figyelni, és hagyni, hogy minden megtörténjen. Ebből nem lépsz ki lazán, mint reggel a zuhany alól. De ez nem baj. Egyetlen dolgod van: csinálni, becsülettel. Ha te hat óra alatt futod le a negyvenkét kilométert, arra sem mondja senki, hogy az semmi, az szar. Mert tudja és tiszteli a teljesítményt. De a világsúcshoz még sok minden kell: találkozol-e a szereppel, a rendezővel, a többi színésszel, és akkor még ott van az aznap este, az aznapi közönség, az első pillanat, amikor belépsz, megszólalsz. Ezért mondom, két-három ilyen este lehetséges. De neked készen kell rá lenned. Mindig.

– *Bármilyen történik, a tudatosság ott bújlik valahol. Főszerepeket játszol: muszáj például beosztani az erődöt, sűríteni az energiát, pihenni kicsit...*

– A pontosság sokat segít. Ha jó ütemben adod és kapod a labdát, akkor minden olyan, mint a légzés: természetes. Most kiabálsz, most megállsz, levegőt veszel, zihálsz, megnyugszol, pihensz. Ez jó, ez igaz. Minden úgy történik, ahogy létezel. Ha pontos vagy, akkor ott pihensz, ahol pihenni kell. Nem erőlködsz, nem görcsölsz, nem izmozol – csinálod, amit amúgy is csinálnál.

– *A Feketeországban megragadható a pontosság akkor, amikor hárman egyszerre nyomjátok le a kilincset. De hogyan lehet pontosnak lenni a híressé vált, merő káromkodásból felépített villanyszereléses jelenetben, ahol a szöveggel is szabadon bántatok?*

– A pontosság nemcsak előre megbeszélt dolgok megtartását jelenti. A pontosság az élet ritmusának átvételét is jelenti: valóban nem hangzott el kétszer ugyanaz a szöveg – Terhes Sanyival mi nyomtuk-hajtottuk a jelenetet, miközben Rába Roland jókor nyökögött, Katona Laci jókor sóhajtott. Ha a négyes fogatból bárki ritmust tévesztett, összedől az a káromkodásköltemény, amiből nekünk egy tízperces zenei művet, operát kellett felépítenünk.

– *Ahogy mondtad: adod és kapod a labdát. De ahogy a futballpályán: rossz passz is van – legfeljebb olyan ügyesen adod vissza, hogy a néző észre sem veszi.*

– Nem! A rossz passzért el kell menni, vissza kell hozni a labdát és úgy visszapasszolni. Mert ez az igaz. És akkor azt nem hibaként értékeli a néző, hanem azt értékeli, most ez történik. De ha sokszor mellémeleg a labda, akkor aznap nem kell forszírozni a passzolgatást. Ha pedig azt érzed, most a végtelenségig levegőben tudjátok tartani a labdát, azt kell megérezni, mikor

válík öncélúvá a passzolgatás. Azt hiszem, ezt mostanában már megérezem.

– *Lassan csak-csak színész lesz belőled...*

– Valamelyik nap összetalálkoztam Thuróczy Szabolccsal, ő mesélte, hogy annak idején Gaál Erzszi azt mondta neki, ő későn érő típus. Nem szóltam semmit, pedig mondhattam volna: nekem nem is kell ezt mondani, én tudom ezt magamról.

– *Akárhogyan is, de kimondhatjuk: érett színházi ember vagy. Azért is említem ezt meg, mert egy-egy előadás után nagyon sok konkrét és hasznos megjegyzésed van, amik általában többet segítenek, mint néhány rendező általánosságokban kimerülő értékelései. Belül vagy, és mégis rálátsz az előadásra, saját magadra és a többiekre is. Ez rendezői képesség. Nem akarsz, nem akartál soha rendezni?*

Koncz Zsuzsa felvételei

– A hőskorban, abban a bizonyos Kötövisben rendeztem, akkor még mertem. Igen, azt hiszem, elég jól látok a színpadon, és észreveszek bizonyos hibákat, talán sejtem is sokszor, hogyan kellene kijavítani őket. Ez kevés. De valóban, sokszor eszembe jutott már, hogy meg kéne próbálkozni a rendezéssel, aztán mégsem fogtam bele. Talán gyáva voltam, talán működött bennem az önkontroll. Mindegy is, ez mostanában nem foglalkoztat. Most az foglalkoztat, megtalálom-e a helyem a Bárkán, és hogy Pepével, Katona Lacival és másokkal létre tudunk-e hozni új szemléletű, szabad produciókat.

– *Mintha egyszerre próbálnál egymásnak ellentmondó dolgokat megvalósítani: kapaszkodsz a társulati létezésbe, és kapaszkodsz a szabadságba.*

– Annak idején úgy nézett ki, Szolnokról megyek nyugdíjba. Aztán egyik pillanatról a másikra, na persze évekig tartó tökölődés után, a nagy szabad semmi-ben találtam magam. Jött a Bárka, és azért mindent odaadtam volna. Sarkaiból fordítjuk ki a világot, ezt gondoltuk. Nem ez lett. Most már nem akarok mindent odaadni. Bent is vagyok, kint is vagyok.

– *Mindenütt jó, de legjobb bent is, kint is.*

– Így van. Magam is csodálkozom, de jól érzem magam a Bárkán. Fontosak lettek azok az emberek, akik itt vannak, de szeretnék én is fontos lenni – nemcsak nekik, magamnak is.

– *Egy évvel ezelőtt döntöttél úgy, hogy visszatérsz. A következő évadra is maradsz. Igazolódott a döntésed?*

– Mondjuk úgy, hogy mindkét fél számára igazolódott, érdemes egy újabb közös évadba belevágni. Jó feladataim, szerencsés találkozásaim voltak: Göttinger Pali és Szabó Máté – két tehetséges, kiváló fiatalember, örülök, hogy velük dolgozhattam. Egyáltalán, az az évad, ami mögöttünk van, igazán szép és tisztességes időszak. Jó lenne folytatni.

– *Lehiggadtál, mondod. Filmezel, főszerepeket játszol, te vagy „a Kapa”, sikered van. És van egy nagyszerű társad, szép családot. Egy húsz évvel ezelőtti beszélgetésünkben (mely megjelent a Film Színház Muzsikában) azt mondtad: „...Azt, ami másoknak fontos, én már feladtam: hogy legyen lakásom vagy kocsim...” Harmincéves színházi pályád során hogyan súlyozódtak az élet fontos és kevésbé fontos dolgai? Hogyan gondolkodsz erről most?*

– Az azért jó lenne, ha húsz év múlva a mostani mondataim nem lennének olyan megmosolyogtatóak, mint amiket most idéztél... A színház és az élet szerepeket oszt: hol Szagolnyák Imrét, hol Alceste-et, hol apát, hol férjet, máskor meg a barát szerepét... Ezekben a szerepekben nem kéne megbukni. Tisztességgel, szeretettel, elfogadással, felelősséggel fel kéne nevelni a gyerekeket, segíteni, példát mutatni és nem papolni, és igen, jó lenne egy-két olyan előadásban lenni még, ami egy időre, a játék két-három órájára falhoz szögezi, szíven üti a nézőt.

– *Segíteni a gyerekeidnek, mondod – te ezt annak idején Abonyban megkaptad?*

– Nemrég halt meg az édesanyám, apám régebben. Felőtt vagyok, nincs már, aki azt mondhatta: kisfiam. Még el tudtunk köszönni egymástól anyámmal, ez jó. Megköszönhettem neki, hogy vagyok, hogy felneveltek. Van, amit másként szeretnék-szeretnék csinálni, mint ők. De azt is tudom, hogy mindent legjobb tudásuk szerint végeztek. Ez elegendő példa: mindent legjobb tudásom szerint csinálni, ezzel beérem. De a várható Oscar-díjakat se hajítom a sarokba.

– *Azokat főleg Jancsó-filmekre szokták adni.*

– Arra gyűrünk: Miki bácsi, Pepe meg én.

AZ INTERJÚT KÉSZÍTETTE: BÉRCZES LÁSZLÓ